

RADOSLAV KATIČIĆ

**SINTAKSA
HRVATSKOGA
KNJIŽEVNOG JEZIKA**

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
GLOBUS NAKLADNI ZAVOD

DJELA HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI

RAZRED ZA FILOLOŠKE ZNANOSTI

Knjiga 61

Urednik
akademik RUDOLF FILIPOVIC

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb
808.62-56(035)

KATIČIĆ, Radoslav

Sintaksa hrvatskoga književnog jezika:
nacrt za gramatiku / Radoslav Katičić,
— 2. ponovljeno izd. — Zagreb : Hrvatska
akademija znanosti i umjetnosti [etc.],
1991. — 541 str. ; 24 cm. — (Djela
Hrvatske akademije znanosti i
umjetnosti, Razred za filološke znanosti ; knj.
61)

Bibliografija: str. 9—12. — Kazalo.

ISBN 86-407-0124-5

911120118

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
GLOBUS

Radoslav Katičić

SINTAKSA
HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG
JEZIKA

NACRT ZA GRAMATIKU
drugo, ponovljeno izdanje

ZAGREB 1991.

© GLOBUS, Nakladni zavod, Zagreb 1991.
HAZU, Zagreb 1991.

Recenzenti
akademik STJEPAN BABIĆ
akademik RUDOLF FILIPOVIĆ

Izradeno u organizaciji Zavoda za hrvatski jezik IF u Zagrebu. Knjiga je tiskana novčanom potporom Ministarstva prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske i Ministarstva znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske.

Sintaksa hrvatskoga književnog jezika jedna je od četiriju knjiga kapitalnoga gramatičkoga djela u kojem se opisuje struktura hrvatskoga književnog jezika. Gramatička su područja u tim knjigama raspoređena ovako:

- povijesni pregled, glasovi i oblici,
- tvorba riječi,
- sintaksa,
- sistem akcenta.

Autori su i urednici naši vodeći jezični stručnjaci.

Sve dosad nismo imali gramatičkoga djela u kojem bi tako iscrpno i na svestrano obavljenim istraživanjima bio izložen sustav našega književnog jezika s tolikim znanstvenim aparatom i s toliko izvorne dokumentacije iz svih područja, stilova i žanrova naše pisane, pa i govorne riječi. Korpus toga djela obuhvaća, uglavnom, književne izvore ovoga stoljeća i suvremena jezična ostvarenja u javnom životu, a uzimaju se u obzir i potvrde iz prošlih dvaju stoljeća.

Ovim gramatičkim djelom naša kultura i naša znanost dobivaju pouzdan oslonac u svim pitanjima jezične primjene, priručnik hrvatskoga književnog jezika koji se svojom kvalitetom može staviti uz bok najpoznatijim priručnicima svoje vrste u svijetu.

Kao temeljni i nezaobilazni priručnik našega književnog jezika ovo je gramatičko djelo prijeko potrebno svakome tko je zainteresiran za kulturu pismenog i usmenog izražavanja.

IZDAVAČI

SADRŽAJ

Predgovor	1
Uvodne napomene	3
Uz drugo izdanje	8
Popis djela	9
Uvod	13
Rečenica	14
Obavijest	17
Preoblake	17
Povezivanje rečenica	18
Obavijesno ustrojstvo rečenice	21
Sadržajno ustrojstvo rečenice	24
Gramatičko ustrojstvo rečenice	32
Uvod	32
Predikat	35
Predikatske riječi	35
Predikatske kategorije	42
Subjekt	72
Priložna oznaka	77
Objekt	84
Direktan objekt	84
Indirektan objekt	98
Objekt u genitivu	98
Objekt u dativu	103
Objekt u instrumentalu	109
Više objekata u raznim padežima	114
Prijedložni izraz kao objekt	123
Dopune	125
Preoblake gramatičkoga ustrojstva rečenice	127
Nijekanje	127
Pitanje	134
Usklik	140
Poticaj	141
Pasiv	143
Bezličjenje	145
Više preoblaka u jednoj rečenici	146

Sklapanje više rečenica u jednu	148
Nezavisno složene rečenice	151
Sastavne rečenice	156
Rastavne rečenice	164
Suprotne rečenice	166
Izuzetne rečenice	170
Zaključne rečenice	171
Objasnidbene rečenice	171
Zavisno složene rečenice (Bez preoblike ustrojstva)	172
Zavisne rečenice po mjestu svojega uvrštavanja u glavnu	175
Zavisne rečenice po sadržaju svojega uvrštavanja	179
Odnosne rečenice	179
Mjesne rečenice	208
Načinske rečenice	213
Vremenske rečenice	220
Uzročne rečenice	245
Namjerne rečenice	256
Posljedične rečenice	263
Pogodbene rečenice	269
Dopusne rečenice	293
Izrične rečenice	303
Zavisno upitne rečenice	337
Zavisno poticajne rečenice	343
Upravni i neupravni govor	344
Period	357
Dometanje zavisnih rečenica	369
Zavisno sklapanje rečenica s preoblikom ustrojstva	380
Atribucija	381
Pridjevski atribut	382
Imenički atribut	417
Prijedložni izraz kao atribut	438
Brojevi i količinski prilozi kao atributi	442
Apozicija	448
Predikatni proširak	452
Imenski proširak	452
Glagolski proširak	460
Infinitivizacija	465
Nominalizacija	477
Red riječi	492
Kazalo riječi i pojmova (izradio Georg Holzer)	501
Sadržaj po paragrafima (izradio Georg Holzer)	513

PREDGOVOR

Ova je Sintaksa izrađena u okviru projekta »Gramatika hrvatskoga književnog jezika« što je zasnovan i ostvaruje se u Zavodu za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku u Zagrebu.

Kada se u jesen 1969. razmatrala osnova rada na toj »velikoj gramatici«, pozvao je nosilac projekta, tadašnji direktor Instituta za jezik, akademik Ljudevit Jonke i mene na sastanak u prostorije Razreda za filologiju Jugoslavenske akademije, gdje su se okupili svi na koje se pomišljalo da bi mogli pomoći pri velikom poslu što se upravo snovao. Ja sam se do tada bio već bavio primjenom najsuvremenijih jezikoslovnih teorija na opis sintaktičkih pojava u hrvatskome književnom jeziku i nastojao sam razraditi pristup koji bi uza svu apstraktnu preciznost ostao razumljiv i upotrebljiv širim krugovima obrazovanih čitatelja. Smatrao sam da bi te ideje mogle biti korisne pri izradbi sintakse za novu i opširnu gramatiku, i kad sam dobio riječ, predložio sam da ih iznesem u suvislu elaboratu. No profesor Jonke me je presjekao u govoru i dao do znanja da tu nisu potrebni nikakvi elaborati ni savjetodavci nego suradnici koji će preuzeti obvezu da autorski izrađe pojedine dijelove gramatike. Odgovorio sam tada da ne bih ustuknuo pred tim. Dok sam odgovarao, oživio je u mojem sjećanju razgovor koji sam još početkom šezdesetih godina na hodniku tada sasvim nove zgrade Filozofskog fakulteta u Zagrebu vodio s pokojnim akademikom Matom Hrastom. On je bio vrlo ljubezan i dobrohotan prema meni, a govoreći o struci nukao me je da se složim kako lingvistički rad kakav je moj teško može dati rezultata koji bi i praktički bili opipljivi. Dva su se izazova u tom trenu stila u jedan. Tako sam se, sasvim neočekivano, našao među autorima »velike gramatike« i preuzeo zadatak da napišem onaj dio sintakse za koji sam imao već spremljenih zamisli. Drugi je autor sintakse imao biti profesor Jonke.

Stvari su, međutim, došle tako da sam kao autor sintakse ostao sâm. Da bih uopće mogao početi raditi na njoj, morao sam prvo izvršiti obveze koje sam tada već imao prema nakladnicima. Počela je tako teći već i treća godina od onoga sastanka u prostorijama Akademije dok sam se pravo prihvatio posla na sintaksi. Napredovao je vrlo sporo, jer je valjalo graditi iz temelja, a bio sam osim toga prisiljen opet i opet prekidati taj rad i na neko se vrijeme posvećivati drugim zadacima. Prvu verziju prvoga dijela predao sam Institutu za jezik u travnju 1973, drugu, temeljito doradenu, u svibnju 1974. Rukopis drugoga, mnogo opsežnijega dijela predao sam u ožujku 1978.

Od početka rada bivalo je sve jasnije da profesor Jonke neće imati ni volje ni snage da se temeljitije pozabavi tom sintaksom, a kamoli da joj što pridonese kao autor. Morao sam dakle, prema mjeri svojih snaga i mogućnosti, sâm obraditi sve što sam smatrao potrebnim. I doista, baš godinu dana pošto je rukopis bio predan i sintaktički dio gramatičkoga projekta time ostvaren, napustio nas je profesor Jonke zauvijek. Zdravlje mu je posljednjih godina bilo slomljeno i naočigled su ga ostavljale ne samo stvaralačke nego i životne sile. Tako on nikada nije ni vidio rukopisa ove Sintakse. To važnije je da se ovdje istakne kako je on, još u punoj snazi, stajao na početku ovoga pothvata, kako je bitni poticaj za nj došao upravo od njega, kako bez njega ove sintakse ne bi bilo, pa tako i ona treba da bude trajan zalog njegovoj uspomeni.

Voditelji projekta i drugi autori, cijelo uredništvo »velike gramatike«, posvetili su radu na ovoj Sintaksi punu brigu. Na svakoj sjednici raspravljalo se i o njoj, pa sam kao pisac i preko mjere što se postavlja administrativnim okvirom projekta zahvalan i zadužen toj kolegijalnoj suradnji. Božidar Finka i Antun Sojat, koji su poslije Ljudevita Jonkea stali na čelo Zavoda, svojski su se brinuli za moju sintaksu, pa im na tome srdačna hvala.

Ta se suradnja sada nastavila i time što su voditelji projekta Gramatike hrvatskoga književnog jezika i Uprava Zavoda za jezik smatrali da će biti korisno ako se rukopis, kakav je predan, objavi i tako učini pristupačnim znanstvenoj i kulturnoj javnosti. Razred za filologiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti pokazao je interes da ovu Sintaksu, kao nacrt za veliku gramatiku hrvatskoga književnog jezika, objavi među svojim izdanjima i Zavod mu je stavio rukopis na raspolaganje. Zahvalan sam i Razredu i Zavodu na toj spremnosti. Osobitu pak hvalu izričem profesoru Stjepanu Babiću koji je kao recenzent Razreda za filologiju ne žaleći truda požrtvovno čitao moj rukopis i iznio sve primjedbe na koje se makar i najmanje osjetio ponukan. Time mi je uz upozorenja na propuste i nedostatke dao mnogo poticaja za dotjerivanje i daljnje razvijanje misli što su u mojem tekstu bile zacrtane. Zbog svega toga ostajem trajno njegov dužnik.

Ja sam prijedlog da se Sintaksa objavi kao posebno djelo rado prihvatio jer mislim da će moj rad tako biti korisniji i brže se oploditi nego da kao elaborat u okviru projekta leži u Zavodu. A i kada se na temelju svega izrađenog materijala bude objavila čitava gramatika, neće ova verzija Sintakse postati suvišna. Konačna će redakcija jamačno zahtijevati sažetiji prikaz, neke podrobnosti će u njoj morati izostati, a pogotovu će se morati izvršiti strog izbor među skupljenim primjerima. A baš opširnost zahvata i obilje materijala zanimat će dublje zainteresirane među čitateljima, pa će se vjerojatno posezati za ovom verzijom i onda kad se na njezinu temelju izradi i objavi sintaksa u okviru čitave gramatike. Potrebno je stoga uz tekst koji se ovdje objavljuje dati neka objašnjenja.

Rukopis ove sintakse predan je kao elaborat u okviru projekta da posluži kao materijal pri konačnoj redakciji gramatičkoga teksta, prema kriterijima za koje se uredništvo tada bude odlučilo. To je prema tome gramatički tekst, a ne sintaktička rasprava. Pisac nastoji dosljedno provesti i razumljivo prikazati svoje gledište, koje je odabrao kao najprimjerenije, i ostaje pri tome u okviru pojmovnoga aparata koji je, oslanjajući se na gramatičku tradiciju i na pojmovlje suvremene lingvističke teorije, sâm odabrao i izgradio. Nema stoga rasprave s drukčijim pristupima niti izričitoga odvagavanja mogućnosti među kojima se pisac morao odlučiti za jednu. Razumije se da se pri takvu izlaganju ne navodi ni literatura jer tomu nema mjesta u gramatici koja se ne obraća samo stručnim krugovima nego u prvom redu kulturnoj javnosti. Tek znalac će, dakle, razabirati kojoj se školi, ako ikojoj, pisac u kojem pitanju priklonio.

Najteže je od svega bilo skupiti materijal i dati ovoj Sintaksi filološke temelje. Ono što bi tu doista valjalo: odabrati i sustavno ispisati obilat i reprezentativan korpus tekstova — nije se moglo učiniti. Da se pisac sâm prihvatio toga posla, bilo bi se pisanje Sintakse otegnulo unedogled, a Institut za jezik nije imao mogućnosti da mu dade suradnike koji bi taj posao po njegovim uputama razmjerno brzo mogli obaviti. Pisac se stoga morao pomagati kako je znao i umio, i to je ostavilo trajan trag na ovoj Sintaksi.

Nije se moglo polaziti od cjelovita materijala, a bilo je opet neprihvatljivo da pisac na temelju svoje teoretske koncepcije i dotadašnjega gramatičkog iskustva konstruira sintaksu aksiomatski, uzimajući primjere samo kao ilustracije ili ih čak izmišljajući. Trebalo je dakle poći srednjim putem, pa su se tijekom rada u podjednakoj mjeri na jednoj strani obrađivali prikupljeni primjeri da bi se na temelju pojava uočenih u njima formulirala pravila, i na drugoj skupljali primjeri da se njima ilustriraju pravila što su se formulirala o pojavama poznatim i uočenim nezavisno od materijala.

Iako nije bilo sustavnoga i ujednačenog ekscerpiranja, pri obradbi ove Sintakse skupljeno je, raspoređeno i zabilježeno golemo jezično blago. Najviše je tu pomogao materijal ispisan svojevremeno za sintaksu oblika što se pod vodstvom profesora Jonkea spremala u Institutu za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Taj je materijal poslije pohranjen u Institutu za jezik, današnjem Zavodu, i stavljen mi je na potpuno raspolaganje dok sam izrađivao Sintaksu. Bio je doduše vrlo obilan, ali i dosta jednostran, kako po izboru pisaca tako i po gledištima ispisivanja i jezičnim pojavama koje se njime ilustriraju. Ekscerpiranje toga materijala bilo je prekinuto prije nego je bilo dovršeno, a planom projekta i nije bilo predviđeno da se obuhvati cijela sintaksa nego samo sintaksa oblika. Morao sam, dakle, crpsti primjere i od drugdje. Ne bi mi bilo moguće izraditi ovu Sintaksu bez primjera što sam ih pod sintaktički relevantnim natuknicama našao u velikim rječnicima: Akademijinu, Broz-Ivekovićevu i u onom Srpske akademije. Premda taj još nije izašao ni do polovice, osobito mi je mnogo pomogao. A zahvalan sam Srpskoj akademiji i Institutu za srpskohrvatski jezik u Beogradu što su mi

pomogli u poslu poklonivši mi sve sveske Rečnika koji su do sada izašli. Građa prikupljena za taj rječnik bila mi je, međutim, pristupačna i preko objavljene sintaktičke literature u kojoj se obilno upotrebljava i navodi. Rađeci na Sintaksi doživio sam neposredno koliko je blago i za taj posao skupljeno u Akademijinu i Broz-Ivekovićevu rječniku. Upravo oni često vode do najtemeljnijih razlikovanja i do najprvotnijih sintaktičkih odnosa. U njihovim se primjerima većinom jasno razabire najveći i najdiferenciraniji sintaktički sustav.

Uza sve to sam za cijelo vrijeme rada na Sintaksi i sâm obilato ekscerpirao reprezentativne tekstove hrvatske književnosti, nastojeći da dopunim i upotpunim građu što mi je bila na raspolaganju i da tako neutraliziram njezinu jednostranost. Osim toga je bilo sintaktičkih područja koja sam mogao obraditi jedino na temelju vlastita ekscerpiranja. Tako je izbor primjera uz pojedina poglavlja morao ostati neujednačen. Za neke se pojave pri konačnoj obradbi našlo obilje primjera, za druge su ostali oskuđni, za neke su se tu i tamo čak morali konstruirati. A isto se tako od pojave do pojave manje ili više razlikuje izbor pisaca iz čijih se djela donose primjeri. Tek cjelina Sintakse daje u tom pogledu donekle zaokruženu sliku.

U svakom poglavlju navedeno je onoliko primjera koliko ih se našlo u raspoloživoj građi. Tek kad im ne bi bilo iole razumne mjere, učinjen je izbor. Inače im nisam nastojao ograničiti broj, jedno zato da bi se u njima ogledala izražajna cjelina hrvatske književnosti i kontinuitet njezina novoštokavskoga standarda, a drugo zato da bi se u svakom paragrafu skupilo što više priručnoga gradiva za njegovu podrobniju razradbu u bližoj ili daljoj budućnosti. Primjeri tako postaju podsjetnik za još neraščišćena pitanja i značkoga čitatelja vode do toga da bolje vidi relativnost nekih tvrdnja postavljenih u pravilima. Obiljem primjera ova se Sintaksa problematizira i tako se stvara nužna protuteža apodiktičnosti s kojom se, po naravi gramatičkoga diskurza, moraju iznositi osobine odabranoga sintaktičkog modela.

Valja, osim toga, uvijek držati na pameti da se sintaktički odnosi ne odčitavaju izravno s primjera, nego su primjeri sljedovi riječi u određenim oblicima koji nas potiču da ih razumijemo ovim ili onim sintaktičkim odnosom. Sintaksa stoga ne govori o primjerima kako oni stoje na papiru, nego samo o mogućim i prikladnim njihovim interpretacijama. Oni sami ostaju pri tome načelno višeznačni, i predstavljaju tako, ujedno, i dokumentiranost ove sintakse i njezinu otvorenost.

Obilje primjera funkcionalno je u još jednom smislu. Sintaksa kojega književnog jezika, ako će biti dobro utemeljena, treba da polazi od osjetljivosti za izražajne vrijednosti i da vodi k njoj. Sintaksa tako prirodno uvire u stilistiku. Veći broj primjera daje tu mnogo potpuniju ilustraciju i upućuje cjelovitije na izražajne mogućnosti što ih pružaju pojedine osobine sintaktičkoga ustrojstva. Ujedno takva sintaksa daje u zanimljivu presjeku pregled književnosti kojoj se opisuje jezik, a to je jedina podloga na kojoj se može razumjeti njegova izražajnost. Da je to moguće, najbolje bi bilo kad bi svi primjeri bili antologijski.

Odatle se sam od sebe zadaje okvir djela iz kojih su se crpli primjeri za ovu Sintaksu. On obuhvaća svu hrvatsku književnost novoštokavskoga standarda od prvih njegovih početaka oko polovice 18. stoljeća pa do pisaca koji

danas žive i djeluju. Donja je granica pri tome negdje kod naraštaja rođenog oko 1930. Uključeni su tu i primjeri iz dnevnog i tjednog tiska. Pored djela hrvatske književnosti, među kojima su dakako predstavljeni i njezini srpski pisci, uzimali su se primjeri i iz takvih djela srpske književnosti novoštokavskoga jezičnog standarda koja su odigrala znatniju ulogu u hrvatskoj književnoj sredini i utjecala na razvoj izražajnih vrijednosti njezina jezika. To su zbirke narodnih umotvorina i klasični prijevodi Vuka Stefanovića Karadžića i Đure Daničića, a donekle i ostala njihova djela. Ti su tekstovi legli u jedan sloj hrvatskoga književnog izraza, a i dalje su prisutni kao potencijalni poticaji i mogući uzorci. Iako njihovo uključivanje u korpus hrvatske književnosti otvara neke probleme i nedoumice, i može izazvati određene prigovore, njihovo bi isključivanje iz korpusa ove Sintakse bio nedostatak veći i teži nego su problemi što ih otvara njihovo uključivanje.

Do jačega uključivanja najranijih djela, onih iz 18. stoljeća, isprva i nije došlo iz kakva načelnog opredjeljenja. Do njega je doveo najprvo Akademijin rječnik, onakav kako ga je zasnovao Đuro Daničić, izostavivši iz njega gotovo svu hrvatsku književnost 19. stoljeća. Nije, dakle, preostalo drugo nego da se ispisuju i razmatraju primjeri iz pisaca 18. stoljeća, jer su oni u Rječniku obilno zastupljeni. A kad se onda pokazalo, kako se sjajni i izražajni primjeri mogu naći u njih i kako oni, za razliku od još starijih pisaca, po svojoj sintaksi doista pripadaju današnjem književnom jeziku, uza sve starinske crte koje ih već na prvi pogled stavljaju na njegov rani početak, postalo je jasno da bi slika bila nepotpuna kad se iz njih ne bi crpili primjeri i nešto obilnije. Ni u tome se, naravno, nije moglo postupati sasvim sustavno.

Po skupljenome materijalu sada se lijepo može vidjeti kako bi neprimjerno bilo da su se u Sintaksu unosili primjeri iz narodne književnosti, što će se usprkos nekim nestandardnim crtama njihova jezika mnogima učiniti kao prirodno i nužno, a da su izostavljeni pisci 18. stoljeća, što se do sada radilo kao da je samo sobom razumljivo. Ti pisci naime nisu bitno dalji od današnjega standardnoga uzusa nego su narodne pjesme ili nego bi bio Mažuranić da se na njegov jezik nismo privikli već od djetinjstva, a jednako su u odnosu na nj temeljni. Zapisi narodnih umotvorina postavljeni su tako u pravu povijesnu perspektivu, a u Sintaksi se pokazuje ikavska boja ranoga hrvatskog novoštokavskog standarda, uz ekavsku što se javlja ponegdje u tekstovima narodne književnosti, pa je od svega toga slika potpunija.

Uključivanjem temeljnoga materijala koji svjedoči o počecima novoštokavskoga hrvatskog standarda dobila je ova Sintaksa historijsku dimenziju koja joj je potrebna da bi se u njoj zrcalila stilistička punina živoga književnog izražaja. Time ona ne postaje historijska sintaksa jer su tipovi i vrijednosti starinskoga sintaktičkog izraza koji se donose u njezinim primjerima i danas živa izražajna mogućnost hrvatskoga književnog jezika. Ako to pomogne da se u nas počne razgovjetnije razlikovati starinsko od zastarjeloga, postići će ova knjiga još jednu važnu svrhu.

Neke će čitatelje vjerojatno isprva zbunjivati starinska boja jednoga dijela primjera, ali će ubrzo osjetiti da oni govore življe od mnogih novijih koji ne zbunjuju ničim nego se svojom bezbojnošću potpuno uklapaju u svačija očekivanja. A vrhunski uzorci izražajnosti novije književnosti u prvom susretu često ne zbunjuju manje od onih starinskih. Potrebno je, međutim,

naglasiti da se primjerima u ovoj knjizi ilustriraju samo sintaktičke pojave, a glasovi, oblici, tvorba i rječnik ne komentiraju se ni onda kad više ili manje očito odstupaju od današnje jezične norme. Primjeri se, osobito oni stariji, ne smiju uzimati kao uzor na svim tim područjima, ali mogu korisno poslužiti kao uzorak raznolikosti u koju je današnja norma postepeno i mukotrpno uvela potreban red. Po tome ćemo je znati više cijeniti.

Primjeri iz 18. stoljeća i zapisi narodne književnosti iz 19. tvore u ovoj Sintaksi cjelinu. Oni stoje izvan današnje neutralne standardne porabe, ali predstavljaju njezino živo izvorište u kojem nam se zgusnuto pokazuju brojni njezini izražajni arhetipovi. Tako oni, kada se nižu primjeri, ne stoje samo zbog kronologije na početku. A čitatelj će se lako priviknuti da primjere koje lako prima traži prema kraju.

Posebno treba reći da su se, u vrlo maloj mjeri, uključivali i primjeri dija-
lekatskoga izraza, osobito štokavskoga. Takvi primjeri doista ne bi ulazili u sintaksu književnoga jezika i ne mogu se smatrati književnima, ali se izuzetno ipak donose kad osobito dobro ilustriraju kakvu pojavu ili im se izražajna vrijednost može uzeti kao stilska rezerva književnoga jezika.

Primjeri su tako, koliko je to bilo moguće, ujedno pregled stilističkoga razvoja i izražajnih mogućnosti suvremenoga hrvatskog književnog jezika od njegovih početaka do našega doba. Ipak je ostalo i znatnih pisaca koji u ovoj Sintaksi nisu ili nisu dovoljno predstavljeni. Taj očiti nedostatak dolazi odatle što se izbor pisaca, zadan već ekscerpiranim materijalom, mogao dopuniti samo djelomično.

Takvi uvjeti rada prouzrokovali su još jedan znatniji nedostatak ove Sintakse. U njoj nije ujednačen način na koji se citiraju djela iz kojih su uzimani primjeri, pa se isto djelo citira različito već prema tome odakle je uzet primjer. Svi primjeri ispisani za sintaksu oblika citiraju se kako su označili ispisivači. Popis djela i znakova kojima su se služili objavljuje se iza ovoga predgovora. Iz rječnika i gramatika te iz sintaktičke literature preuzete su njihove oznake i citati. Za vlastita ekscerpiranja nastojao sam se služiti izdanjima u Pet stoljeća hrvatske književnosti. Osim toga sam ekscerpirao iz novoizšlih sabranih djela Matoševih i Kolarovih, iz Priča iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić u biblioteci »Vjeverica« i iz Krležina Povratka Filipa Latino-
vicza u prvom poslijeratnom izdanju (Zagreb 1954). Te će upute pomoći onima koji budu htjeli provjeravati citate. Nije bilo moguće naknadno ujednačiti način citiranja, a držimo da je s ovim uputama ipak bolje nego da se pri objavljivanju naprosto ispuste citati i uz primjere ostanu samo imena pisaca, na što se također pomišljalo. Neujednačeni podaci ipak su upotrebljiviji nego nikakvi.

Nastojao sam obuhvatiti svu sintaktičku materiju, polazeći dakako od koncepcije koja mi se učinila kao najplodnija i najprimjerenija. To je onda odredilo koliko se pozornosti i na kojem mjestu moglo posvetiti pojedinim pitanjima. Drukčija koncepcija dovela bi do drukčije obradbe i do drukčijih razmjera. Najdalekosežnija posljedica koncepcije po kojoj sam izrađivao ovu Sintaksu jest to što u njoj uopće nije obrađeno slaganje prijedloga s padežima. Tako je izostalo jedno-tradicionalno područje svakoga sintaktičkog opisa. Ja sam u središte svojega sintaktičkog opisa stavio gramatičko ustrojstvo rečenice i orijentirao ga sasvim prema njemu. U gramatičkom ustrojstvu re-

čeniče prijedložni je izraz nedjeljiva cjelina koja s drugim dijelovima rečenice stoji u istom odnosu bez obzira na to koji je padež u njoj. Prijedložni izraz je zapravo najpotpunija neutralizacija padeža i nije slučajno što je u raznim jezicima razgrađivanje deklinacije pošlo upravo od prijedložnih izraza, koji su stali zamjenjivati padeže. To što je u ovoj Sintaksi ispušteno slaganje prijedloga s padežima cijena je cjelovite koncepcije. Za detaljnu obradbu prijedložnih izraza naprosto nije bilo mjesta u strukturi sintakse. Osim toga se isprva činilo da se pri slaganju prijedloga s padežima radi o sasvim mehaničkim podacima kojima je mjesto zapravo u rječniku. Kad sam postije shvatio da bi i u sintaksi bilo o tome šta reći, bilo je već nemoguće otkloniti tu nepotpunost.

Pažljivi će čitatelj uočiti da sva pitanja nisu obrađena s jednakom podrobnosti i da se negdje ulazi u potankosti do kakvih se na drugim mjestima ne dolazi. To je, naravno, posljedica nemogućnosti da se pri obradbi tako golema materijala, preko godina i godina, svagdje postigne ujednačen stupanj podrobnosti. Ali dolazi i odatle što sam, ne imajući za svoj sintaktički opis zaokružen korpus tekstova, i ne hotеći samovoljno odabrati što će se opisivati a što ne, jer bi Sintaksa onda izgubila svaku empiričku podlogu, postavio sebi načelo da obradim sve što mi se kao pojava i problem nađe u neprobranu materijalu. Uočeni su problemi tako vodili do veće podrobnosti, a tamo gdje se u materijalu nisu našli odgovarajući primjeri, ili ja nisam umio razabrati njihovo značenje, obradba je ostala grublja i općenitija.

Ova je Sintaksa zamišljena kao dio gramatike, a ne kao studija i rasprava. Stoga se u njoj, kako je već rečeno, ne navodi literatura. Razumije se da sam se obilno služio svime što mi je bilo pri ruci i što mi je moglo biti korisno. Uz standardne priručnike ističem osobito drugi svezak »Srpskohrvatskog jezika« Mihaila Stevanovića. Tomu djelu duguje ova Sintaksa doista mnogo, osobito zato što je tamo skupljeno obilje vrijednih primjera. Od ostale literature posebno još ističem monografije Darinke Gortan-Premk o akuzativnim sintagmama, Tatjane Batistić o lokativnim, Ksenije Milošević o futuru II. i raspravu Miroslava Kravara o istom predmetu. Obilno sam se služio magistarskim radnjama Mirka Petija o predikatnom proširku (sada objavljena, Zagreb 1979) i Marije Znika o atribuciji, koje su obje izrađene pod mojim vodstvom, te Znikinim poglavljem o redu riječi u rukopisu Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika (sada objavljena, Zagreb 1979). Biino su mi pomogli radovi Pavla Ivića o uporabi glagolskih vremena i osobito Milke Ivić o istom tom predmetu i o padežnim konstrukcijama. Radnja Jasne Melvinger o infinitivu u hrvatskom književnom jeziku došla mi je u ruke prekasno da bi se mogla ozbiljnije upotrijebiti za ovaj rad. U izgrađivanju sintaktičkih nazora mnogo su mi značile rasprave Augusta Musića.

Iako u tekstu nema odgovarajućih bilježaka, upućenima neće biti teško razabrati gdje sam se oslanjao na koje od tih djela. A pred svima koji uzmu ovu Sintaksu u ruke neka je ovime priznat moj veliki dug.

U kolovozu 1983.

Radoslav Katičić

UZ DRUGO IZDANJE

Nije još dozrelo temeljitije dorađivanje ovoga nacрта. Stoga mu drugo izdanje izlazi nepromijenjeno što se tiče sintaktičkoga opisa i njegove izvedbe. Dakako, trebalo je popraviti otkrivene pogreške, dotjerati redakciju, koliko je to bilo moguće. Dodano je i kazalo. Zahvaljujem svojim kritičarima što su me upozoravali na pogreške i nedostatke i time znatno olakšali taj posao. Zahvaljujem i što su upozoravali na ono što su samo mislili da jesu pogreške i nedostaci jer su me time potaknuli da sve to provjerim i još čvršće utvrdim svoje gledanje na sintaktička pitanja hrvatskoga književnog jezika.

U ožujku 1991.

Radoslav Katičić

POPIS DJELA EKSCERPIRANIH ZA SINTAKSU OBLIKA

Frano Alfirević:

1. *Izabrane pjesme, Zagreb 1952.* (Alfirević 1)
2. *Putopisi i eseji, Zagreb 1942.* (Alfirević 2)

Antun Barac:

1. *Književnost i narod, Zagreb 1941.* (Barac 1)
2. *Vidrić, Zagreb 1940.* (Barac 2)

Josip Barković:

1. *Pođimo časak umrijeti, Zagreb 1958.* (Barković 1)
2. *Zeleni dječak, Zagreb 1960.* (Barković 2)

Slavko Batušić:

1. *Kroz sjeverne zemlje i gradove, Zagreb 1932.* (Batušić 1)
2. *Laterna magica, Zagreb 1958.* (Batušić 2)

Milan Begović:

1. *Izabrane pjesme, Zagreb 1925.* (Begović 1)
2. *Dunja u kovčegu, izd. u Milan Begović, II. Dunja u kovčegu, Novela, Put po Italiji, Zagreb 1964.* (Begović 2)
3. *Pustolov pred vratima, izd. u Milan Begović, I. Pjesme, drame, kritike i pri-kazi, Zagreb 1964.* (Begović 3)

Branko Belan:

Kutija od ebanovine, Zagreb 1960. (Belan)

Mirko Božić:

1. *Kurlani gornji i donji, Zagreb 1954.* (Božić 1)
2. *Ljuljaška u tužnoj vrbi, Beograd 1957.* (Božić 2)

Ivana Brlić-Mažuranić:

Priče iz davnine, Zagreb 1964. (Brlić-Mažuranić)

Pero Budak:

1. *Klupko, Zagreb 1966.* (Budak 1)
2. *Na trnu i kamenu, Zagreb 1965.* (Budak 2)

August Cesarec:

Zlatni mladić i njegove žrtve, Koprivnica 1927. (Cesarec)

Dobriša Cesarić:

Izabrane pjesme, Zagreb 1964. (Cesarić)

Vladan Desnica:

Zimsko ijetovanje, Zagreb 1968. (Desnica)

Dragutin Domjanić:

Izabrane pjesme, Zagreb 1924. (Domjanić)

Ivan Dončević:

Mirotvorci, Zagreb 1956. (Dončević)

Joža Horvat:

Mačak pod šljemom, Zagreb 1962. (J. Horvat)

Franjo Horvat Kiš:

Nasmijani udesi, Zagreb 1918. (Kiš)